

**“Meille tulee aina riittämään ruokaa” - ruokahävikille annetut
kulttuuriset merkitykset lukiolaisten arjessa**

Tuomi Honkanen

Etnologian ja antropologian kandidaatintutkielma

Kevätlukukausi 2020

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	2
2. METODI	4
2.1. Tutkimuksessa käytetty metodi	4
2.2. Aineiston rajaus ja kerääminen	4
2.3. Tutkimusetiikka	5
3. RUUAN KULTTUURINEN MERKITYS	6
4. RUOKAHÄVIKKIIN VAIKUTTAVAT KULTTUURISET MERKITYKSET	7
4.1 Ruuan arvostus	8
4.2 Ympäristösyyt ja muut eettiset syyt	9
4.3 Ruokahävikki eri kulttuureissa	12
4.4 Ruokahävikin välttäminen yhdessä syödessä	12
5. LOPUKSI	14
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	16
LIITE	18

1. JOHDANTO

Ruokahävikillä tarkoitetaan sellaista ilmiötä, jossa ihmiselle syömäkelpoista ruokaa päätyy jätteeksi syystä tai toisesta (FAO, 2013). Ruokahävikillä on huomattu olevan kielteisiä vaikutuksia ilmastonmuutokseen (FAO, 2013) ja ruokahävikin vähentämisestä onkin viime aikoina keskusteltu entistä enemmän esimerkiksi mediassa osana ilmastonmuutoksen hillintää. Alhonoron (2020, 1) tuoreessa väitöskirjassa esitetään, että ruokahävikkiä tulisi pyrkiä vähentämään osana siirtymistä enemmän kestäväen kehityksen tavoitteiden mukaiseen tulevaisuuteen. Alhonoron mukaan (2020, 1) roskeen päätyneen syömäkelpoinen ruoka kompostoituaan tuottaa kaksinkertaiset ympäristölle haitalliset CO₂ - päästöt verrattuna syötyn ruokaan ja tämän pohjalta ruokahävikin voidaan ajatella olevan ympäristöongelma.

Ruokahävikin tarkka tilastointi on hankalaa, koska ruokaa päätyy roskeen ruokaketjun jokaisessa osassa ja esimerkiksi ruuan alkutuotannosta syntyvästä ruokahävikistä ei ole esimerkiksi Suomessa edes tehty juurikaan tilastollista tai muunlaistakaan tutkimusta. Luonnonvarakeskuksen (LUKE) Eduskunnan ympäristövaliokunnalle tekemän asiantuntijalausannon (2017) mukaan Suomessa koko ruokaketjussa ruokahävikkiä syntyy vuodessa arviolta noin 400 – 500 miljoonaa kiloa. Ruokaketjuun ymmärretään tässä yhteydessä kuuluvan ruuan alkutuotanto, ruokateollisuus, ruokakaupat, ravintolat ja kotitaloudet. LUKE:n asiantuntijalausunnossa (2017) todetaan ruokahävikiksi päätyvän ruuan kasvihuonepäästöjen syntyneen tavallaan turhaan, kun syötäväksi tarkoitettua ruokaa päätyy jätteeksi. Ruuan valmistamiseen käytetty energia, teollisuus ja raaka-aineet on tämän näkökulman mukaan jouduttu käyttämään turhaan.

Tämä tutkimus käsittelee ruokahävikkiä ja sille annettuja kulttuurisia merkityksiä suomalaisten lukiolaisten arjessa. Tutkimukseni aiheeksi valikoitui ruokahävikille annetut kulttuuriset merkitykset aiheen ajankohtaisuuden ja yhteiskunnallisen merkittävyyden takia. Ruokahävikistä tehty aikaisempi tutkimus on keskittynyt tutkimaan erilaisia keinoja ruokahävikin vähentämiseen. Paljon aikaisempaa tutkimusta on tehty myös syntyneen ruokahävikin lajittelusta, kierrätyksestä ja mahdollisuudesta sen uudelleenkäyttämiseen jossakin muodossa. Ruokahävikkiä on tutkittu paljon myös valtiollisella ja yhteiskunnallisella tasolla ja useat kansainväliset ja kansalliset toimijat (esimerkiksi Luonnonvarakeskus, Yhdistyneet Kansakunnat ja Euroopan Unioni) tekevät tutkimusta ruokahävikistä ja pyrkivät tätä kautta vähentämään ruokahävikin määrää.

Ruokahävikin tutkiminen kulttuurisesta näkökulmasta käsin on jäänyt vähäiseksi. Ruokahävikistä tehty aikaisempi tutkimus on vahvasti keskittynyt tutkimaan ruokahävikkiä yhteiskunnallisena ja ekologisena ongelmana. Ruokahävikkiin liittyviä ihmisten henkilökohtaisia moraalisia ja kulttuurillisia arvoja ole otettu huomioon kovinkaan paljon aikaisemmassa tutkimuksessa. Oma tutkimukseni eroaa aikaisemmasta tutkimuksesta siinä, että lähestyn ruokahävikkiä ruokakulttuurisesta näkökulmasta käsin ja tutkin ruokahävikkiä sille annettujen erilaisen kulttuuristen merkitysten kautta. Tutkimukseni teoreettisena viitekehystenä toimii ruuan kulttuurinen merkitys. Tutkimuksessa minun on tarkoitus saada tietoa siitä, että minkälaista ruokahävikkiä tutkimani ihmiset kohtaavat omassa arjessaan ja kuinka he arvottavat ruokahävikkiä. Tutkimuksessani pyrin selvittämään, että millä tavoin ruokaan liitetyt moraaliset ja kulttuuriset arvot vaikuttavat ruokahävikin syntymiseen. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni on ”Minkälaisia kulttuurisia merkityksiä ruokahävikille annetaan”? Tutkimuksessani pyrin etsimään vastauksia myös seuraavaan avustavaan tutkimuskysymykseen: ”Millainen rooli näillä ruualla annetuilla kulttuurisilla merkityksillä on ruokahävikin syntymisessä?” Kolmas avustava tutkimuskysymykseni on: ”Minkälainen rooli ruualla annetuilla kulttuurisilla merkityksillä voi olla ruokahävikin vähentämisessä?”

Tutkimuksessa käytetty tutkimusaineisto koostuu joulukuussa 2019 tehdyistä kahdesta puolistrukturoidusta parihaastattelusta, joita varten haastattelin yhteensä neljää toisen vuosikursin lukio-opiskelijaa. Tutkimusaineisto on analysoitu käyttämällä laadullista sisällön analyysia. Seuraavassa luvussa kerron tutkimuksessa käytetystä laadullisesta sisällön analyysista, tutkimusaineiston keräämisestä ja pohdin tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Kolmannessa luvussa tarkastelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä eli ruuan kulttuurista merkitystä syvällisemmin. Neljännessä luvussa esittelen aineistoa ja sieltä esille nousseita teemoja. Lopuksi koostan tutkimuksen tulokset yhteen ja pohdin mahdollisen jatkotutkimuksen tarvetta.

2. METODI

2.1 Tutkimuksessa käytetty metodi

Tutkimus on toteutettu käyttämällä laadullisia tutkimusmenetelmiä. Tutkimusaineiston analysoin käyttämällä laadullista aineistolähtöistä sisällön analyysia. Sisällön analyysin tarkoituksena on saada tutkimuksen kohteena oleva aineisto tiiviiseen ja helposti tulkittavaan muotoon (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tutkimuskysymykseni kulkivat tiiviisti mukana koko aineiston analyysivaiheessa, sillä pelkistin aineiston tutkimuskysymykseni avulla ja etsin aineistosta tutkimustehtävien mukaisia suoria vastauksia tutkimuskysymyksiini. Aineiston pelkistämisen vaiheessa karsin aineistosta pois kaikki sellaiset asiat ja teemat, jotka eivät suoraan vastanneet tutkimuskysymyksiini. Laadullinen aineistolähtöinen sisällön analyysi selkeytti tutkimusaineiston selkeäksi kokonaisuudeksi ja auttoi minua löytämään aineistosta tutkimukseni kannalta oleellisia teemoja sekä karsimaan tutkimuksen kannalta tarpeettomat asiat pois jo tutkimuksen teon varhaisessa vaiheessa. Kun tutkimusaineisto oli pelkistetyssä muodossa, oli minun myös helppo palata siihen myöhemmin ja tämä helpotti tutkimuksen tekemistä.

2.2. Aineiston rajaus ja kerääminen

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto koostuu kahdesta parihaastattelusta, jotka toteutin joulukuun 2019 aikana. Haastattelut kestivät yhteensä hieman yli tunnin. Tutkimusta varten haastattelin neljää 17 – vuotiasta toisen vuosikurssin lukio-opiskelijaa. Nauhoitin haastattelut käyttämällä äänitallenninta. Haastattelujen päätyttyä litteroin molemmat haastattelut, minkä jälkeen hävitin ääninauhoitteen. Haastatteluihin osallistuneista henkilöistä kaksi oli tyttöjä ja kaksi poikia. Käytän haastateltavistani tässä tutkimuksessa seuraavia pseudonyymejä: Aliisa, Johannes, Pihla ja Elias. Haastatteluihin osallistuneista henkilöistä Pihla ja Elias eivät noudattaneet mitään erikoisruokavaliota, kun taas Aliisa ja Johannes molemmat noudattivat pesco-vegetaarista kasvisruokavaliota eli he syövät eläinkunnan tuotteista kalaa, kananmunia ja erilaisia maitovalmisteita.

Haastattelut toteutin puolistrukturoituina parihaastatteluina, jossa haastattelin kerrallaan aina kahta ihmistä. Olin aivan tutkimusprosessin alusta asti kiinnostunut ruuasta ja ruokailusta sosiaalisena ja yhteisöllisenä tapahtumana ja tämä oli pääsyy sille, että miksi päätin toteuttaa haastattelut parihaastatteluina. Ruokailu on mielestäni hyvin usein yhteisöllinen tapahtuma ja

halusin tutkimuksessani yrittää selvittää myös sitä, miten ruokahävikille annetut kulttuuriset merkitykset muodostuvat esimerkiksi yhdessä ruokaillessa ja mielestäni näitä merkityksiä oli helpompi saada kysyttyä haastateltavilta parihaastattelun avulla kuin yksilöhaastattelujen avulla.

Olin jo ennen tutkimuksen teon aloittamista kiinnostunut siitä, että miten ruokahävikkiä syntyy erilaisissa tilanteissa ihmisten arjessa. Halusin toteuttaa tutkimuksen opiskelijoiden parissa, koska halusin saada tietoa ruokailun sosiaalisuudesta ja sen vaikutuksesta ruokahävikkiin. Peruskoululaiset ja lukiolaiset ovat mielestäni mielenkiintoinen ryhmä siinä mielessä, että heillä on kerran päivässä ainakin yksi yhteinen ruokahetki (kouluruokailu), jonka aikana ruualle saatetaan yhdessä tuottaa erilaisia kulttuurisia merkityksiä. Lukiolaiset valikoituivat tutkimukseni kohteeksi osittain myös eettisistä syistä, sillä yli 16 – vuotiaat saavat osallistua tutkimukseen tekoon ilman vanhempien lupaa.

Tyypillistä puolistrukturoidulle haastattelulle on se, että siinä informanteilta kysytään sekä niin sanottuja suljettuja että avoimia kysymyksiä. Toisin kuin strukturoidussa haastattelussa, puolistrukturoidussa haastattelussa keskustelu voi poiketa hieman tutkijan ennakkoon määrittämistä kysymyksistä. Puolistrukturoidun haastattelun aikana olisi kuitenkin tarkoitus pystyä keskustelemaan informantin kanssa tutkimuksen teemaan liittyvistä asioista, vaikka informantin vastausten ei tarvitsekaan täysin vastata tutkijan esittämiin kysymyksiin (Adams, 2015). Halusin toteuttaa haastattelut puolistrukturoituina haastatteluina, koska puolistrukturoitu haastattelu antaa mahdollisuuden kysyä haastattelun aikana esimerkiksi lisäkysymyksiä tai poiketa hieman ennakkoon määritellyistä kysymyksistä, mistä oli mielestäni paljon hyötyä tässä tutkimuksessa. Pystyin kyselemään informanteiltani tarkentavia kysymyksiä keskustelemistamme aiheista ja tämä tuotti mielestäni arvokasta tutkimustietoa aiheeseeni liittyen.

2.3. Tutkimusetiikka

Ennen haastatteluiden alkua näytin tutkimukseen osallistuville henkilöille tutkimustiedotteen ja varmistin, että tutkimillani ihmisillä ei ole mitään kysyttävää tutkimukseen osallistumiseen liittyen. Kyselin ennen haastattelun alkua kaikilta haastateltaviltani, että minkälaisen anonymiteettitaso he haluavat. Haastateltavien toiveesta pseudonymisoin tutkimuksessa käytettävän haastatteluaineiston ja keksin haastateltavilleni pseudonyymit. Pyrin tällä haastatteluaineiston pseudonymisoinnilla poistamaan tutkimusaineistosta sellaiset epäsuorat ja suorat tun-

nisteet, josta tutkimukseen osallistuneita henkilöitä olisi mahdollista tunnistaa. Pseudonymisoinnin lisäksi poistin haastatteluaineistosta kaikki viittaukset haastateltavien lukioihin yksityisyydensuojan parantamiseksi.

Ruokahävikkiin tutkimuskohteena ei mielestäni liity mitään suurempia eettisiä ongelmia eikä valitsemani tutkimusaihe mielestäni ollut erityisen arkaluonteinen. Varmistin tutkimukseen osallistuvien henkilöiden yksityisyydensuojan pseudonoimalla tutkimusaineiston. Yritin suhtautua tutkittavaan ilmiöön mahdollisimman objektiivisesti ja neutraalisti. Objektivisuus tuli tutkimuksen teossa esimerkiksi hyvin esille haastattelukysymyksissä, jotka yritin muotoilla sellaiseen muotoon, että ne ohjailisivat haastateltavien vastauksia mahdollisimman vähän.

3. RUUAN KULTTUURINEN MERKITYS

Ruoka ja sen merkitys kulttuurissa on sellainen asia, joka on kiinnostanut antropologeja ja etnologeja jo pitkään. Antropologian parissa on syntynyt oma alatiiteenalansa ruuan antropologia, joka keskittyy ruokaan ja sen tutkimiseen. Antropologiassa on myös pitkään tutkittu sitä, että mitä ruuan valmistukseen, jakeluun ja nauttimiseen liittyvät erilaiset kulttuuriset tavat ja perinteet kertovat tutkittavan kulttuurin sosiaalisesta järjestyksestä, moraalisisista ja esteettisistä uskomuksista ja arvoista (Ochs & Shohet, 2006, 35). Samaan näkökulmaan yhtyvät Delamont (1995, 37) ja Fieldhouse (1995, 78) jotka esittävät, että ruualle annetut kulttuuriset merkitykset ovat läheisessä yhteydessä kulttuurissa vallitseviin erilaisiin uskomuksiin, tapoihin ja identiteetteihin.

Tutkimalla tarkemmin näitä ruualle annettuja kulttuurisia merkityksiä on mahdollista saada tietoa laajemmista kulttuurissa vallitsevista moraalisisista arvoista ja käsityksistä (Delamont, 1995, 26; Thorsen, 1991, 65) ja täten ruuan kulttuurisella merkityksellä on myös suuri symbolinen arvo (Delamont, 1995, 40). Omassa tutkimuksessani pyrin samoin saamani tutkimustiedon perusteella tuottamaan tutkimustietoa siitä, että mitä lukiolaisten antamat kulttuuriset merkitykset ruokahävikille voivat kertoa kulttuurissamme vallitsevista arvoista ruokaa kohtaan. Pyrin tässä tutkimuksessa lisäksi pohtimaan sitä, että miten nämä ruualle annetut kulttuuriset merkitykset voivat selittää ruokahävikin syntymisistä ja voiko niillä olla vaikutusta ruokahävikin vähentämisessä.

Sen lisäksi, että ruoka kertoo meille kulttuurissa vallitsevista erilaisista uskomuksista ja arvoista on ruuan itsessään argumentoitu olevan puhtaasti kulttuurinen tuote eli asia, joka on

tuotettu kulttuurin avulla (Mäkelä, 2000, 7). Ruoka voidaan nähdä eräänlaisena sosiaalisena konstruktiona, joka on tuotettu erilaisten kulttuuristen tapojen, arvojen ja uskomusten kautta. Antropologiassa on puhuttu myös ruuan sosiokulttuurisesta elämästä (Ochs & Shohet, 2006, 35) ja niistä erilaisista yhtenäisistä tavoista ja muutoksista, joita ruuan kulttuurinen merkitys saa osakseen eri sukupolvien välillä.

Kulttuuria ja erilaisia kulttuurisia merkityksiä ja tapoja tuotetaan hyvin usein yhdessä erilaisien sosiaalisten tilanteiden kautta ja tämä pitää paikkansa myös ruuan kohdalla. Erään näkökulman mukaan (Mäkelä, 2000, 10-14) sekä syömisen luonne sosiaalisena tapahtumana että aterioiden sosiaalinen luonne luovat ruualle erilaisia kulttuurisia merkityksiä ja että ruuan kulttuurista merkitystä luodaan pääasiallisesti sosiaalisuuden kautta. Ruuan syömistä yhdessä muiden ihmisten kanssa on pidetty myös tärkeänä sosiaalisen kanssakäymisen muotona (Fieldhouse, 1995, 78). Yhteisiä ruokahetkiä voidaan tarkastella myös paikkana, jossa tuotetaan kulttuurille yhteistä ymmärrystä maailmasta, yhteisiä moraaliarvoja ja yhteistä sosiaalisuuden tunnetta (Ochs & Shohet, 2006, 35).

Englannin kielessä on käsite ”commensality” (vapaasti suomennettuna yhdessä syöminen), jolla tarkoitetaan sellaista toistuvaa tilannetta tai hetkeä, jossa joukko ihmisiä (esimerkiksi perhe, ystäväjoukko tai koululuokka) syö usein yhdessä (Ochs & Shohet, 2006, 37). Yhteisillä ruokahetkillä on usein nähty olevan merkittävä kulttuurinen merkitys ja niiden on nähty olevan tärkeässä roolissa esimerkiksi perheen sisäisen yhtenäisyyden tunteen ylläpitäjänä. Omassa tutkimusaineistossani korostui kodin ja kasvatuksen merkitys ruokahävikille annetuissa kulttuurisissa merkityksissä ja voidaankin ajatella, että yhteisten ruokahetkien avulla perheessä luodaan sekä ruualle että ruokahävikille kulttuurisia merkityksiä. Yhdessä syödyillä aterioilla on lisäksi huomattu olevan tärkeä merkitys monisukupolvisessa kanssakäymisessä, jolloin suku kokoontuu yhteen määrittelemään ruualle annettuja kulttuurisia merkityksessä yhdessä (Ochs & Shohet, 2006, 47) ja tämä näkökulma tuli esille myös omassa tutkimusaineistossani, jossa lukioikäiset puhuivat siitä, että miten heidän isovanhempansa suhtautuvat ruokahävikkiin.

4. RUOKAHÄVIKKIIN VAIKUTTAVAT KULTTUURISET MERKITYKSET

Haastatteluissa lähdin liikkeellä sillä, että kyselin haastateltaviltani heidän ruokavaliostaan ja suhteestaan ruokaan. Keskustelimme haastatteluiden aluksi myös ruuan yleisestä merkityk-

sestä suomalaisessa kulttuurissa. Tämän jälkeen johdattelin keskustelua ruokahävikkiin ja kyselein tutkimukseen osallistuvilta henkilöiltä, että minkälaista ruokahävikkiä he kohtaavat jokapäiväisessä arjessaan, yrittävätkö he jotenkin välttää ruokahävikin syntymistä ja mitä he ajattelevat ruokahävikistä. Tutkimuskysymysten avulla pyrin saamaan selville, että minkälaisia kulttuurisia merkityksiä tutkimukseen osallistuvat henkilöt antavat yleisesti ruualle ja miten heidän ruoallensa antamansa kulttuuriset merkitykset näkyvät heidän asenteissaan ruokahävikkiä kohtaan. Pyrin saamaan tutkimustietoa myös siitä, että minkälaisia kulttuurisia merkityksiä he liittävät ruokahävikkiin ja kuinka nämä kulttuuriset merkitykset näkyvät heidän ruokahävikikäyttäytymisessään.

Aineiston analysoinnin jälkeen aineistoista nousivat esille seuraavat neljä keskeistä teemaa liittyen ruokahävikille annettuihin kulttuurisiin merkityksiin: *ruuan arvostus, ympäristösytyt ja muut eettiset syyt, ruokahävikki eri kulttuureissa sekä ruokahävikin välttäminen yhdessä syödessä*, joita käsitellen tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

4.1. Ruuan arvostus

Kaikki haastateltavani näkivät ruuan arvostuksen näyttelevän tärkeää roolia sen suhteen, että kuinka paljon ruokaa päätyy roskiin. Ruuan nähtiin suomalaisessa kulttuurissa olevan sellainen asia, jota on yritetty pitää suhteellisen pyhänä asiana ja ruokaa on pyritty tutkittavieni mielestä arvostamaan suomalaisessa kulttuurissa. Tämä liittyi tutkittavieni mielestä oleellisesti ruokahävikkiin, sillä moni haastateltavani koki, että Suomessa tiedostetaan yleisellä tasolla ruokahävikin olevan ongelma ja että iso osa suomalaisista yrittää pienentää syntyvän ruokahävikin määrää liittyen juuri ruuan korkeaan arvostukseen suomalaisessa kulttuurissa. Eräs haastateltavani kokikin ruokaan liittyvän arvostuksen olevan pääsyy sille, että miksi hän kokee huonoa omatuntoa joutuessaan heittämään ruokaa pois.

Mutta kyllä ruokaa on kuitenkin yritetty pitää silleen niin kun semi pyhänä asiana. Ehkä meidän kulttuurissa arvostetaan ruokaa, mutta ehkä sen takia just tulee vähän huono omatunto, jos heittää ruokaa roskiin. (Pihla)

Haastateltavani myös esittävät, että yksi syy sille miksi heidän mielestään kouluruokaa saattaa päätyä enemmän jätteeksi kuin esimerkiksi jonkun perheenjäsenen tai kaverin tekemää ruokaa, liittyy pitkälti myös ruuan arvostukseen.

Niin kun just se, että mitä arvostaa. Arvostaako sitä kouluruokaa? Aika moni pitää sitä itsensänselvyytenä, mutta taas arvostaa enemmän vanhempiaan ja niiden laittamaan ruokaa. (Aliisa)

Kouluruokaa ei siis koettu suomalaisessa kulttuurissa arvostettavan samalla lailla kuin jonkun itselle tärkeän ihmisen tekemää ruokaa. Kouluruokaan nähtiin liittyvän tietynlaista yleistä närkästystä ja arvostuksen puutetta, minkä takia haastateltavani muistelivat esimerkiksi ala-asteella välillä heitteenänsä kouluruokaa roskeen asiaa sen kummemmin miettimättä. Ruokaan liittyvän arvostuksen nähtiin kumpuavan myös osittain kotona saadusta kasvatuksesta:

Musta mä koulussa niin kun heitän ruokaa enemmän pois tai että mä koen, että mä en niin kun kotona ikinä heitä ruokaa pois ja sekin tulee ehkä mun saamasta kasvatuksesta. Tai että kun mun äiti oli aina tosi tiukka siitä, että piti syödä aina kaiken pois, että ei saanut koskaan heittää (ruokaa) pois. Ihana sama, että oliko se pahaa, pitää syödä loppuun. (Aliisa)

4.2. Ympäristösyöt ja muut eettiset syyt

Ruokahävikkiin koettiin liittyvän vahvasti ihmisen sisäinen, henkilökohtainen niin sanottu moraalikoodisto, jonka nähtiin hyvin suuresti vaikuttavan siihen, että minkälainen asenne ihmisillä on ruokahävikkiä kohtaan. Ruokahävikin nähtiin olevan lähinnä eettinen ongelma ruuan valmistukseen liittyvien ekologisten haittojen takia eikä ruokahävikin nähty olevan suurikaan taloudellinen ongelma:

Mun mielestä se on enemmän eettinen kuin taloudellinen ongelma, koska siinä on kaikki ne ruuan valmistukseen tapahtuvat ekologiset haitat. Niin mä yritän kattoo sitä silleen ilmastonlämpenemis – ja roskaamisnäkökulmasta. (Elias)

Kun me ollaan tällaisia ylemmän keskiluokan edustajia, niin kyllä nyt on pakko sanoa, että se on ehkä enemmän eettinen näkökulma siinä. Ei se oo kovin paha, jos viis euroa joutuu silloin tällöin kerran kuukaudessa heittämään roskeen, niin ei se nyt hirveen pahalta tunnu. Että se on just se ekologisuus, että nyten turhaan sinne roskeen meni jonkin verran. (Pihla).

Pihla määritteli itse olevansa ylemmän keskiluokan edustaja ja hänen mukaansa se yhteiskuntaluokka, johon hän kuuluu, näkyy vahvasti hänen suhtautumisessaan ruokahävikkiin. Pihla kertoi haastattelussa kokevansa, että hänen ei tarvitse ajatella ruokahävikistä syntyvää taloudellista vaikutusta, koska hänen perheellään on sen verran hyvä taloudellinen tilanne, että heidän on mahdollista ostaa uutta ruokaa lähes aina kun sille tulee tarvetta eikä se näy heidän taloudellisessa tilanteessaan juuri ollenkaan. Pihla myös kertoi haastattelussa, että hänen oma asemansa ylemmän keskiluokan edustajana ja hänen perheensä taloudellinen tilanne yhdessä vaikuttavat siihen, että hän kokee ruokahävikin olevan enemmän eettinen kuin taloudellinen ongelma.

Yhteiskuntaluokkia tutkinut ranskalainen sosiologi Pierre Bourdieu argumentoi keskiluokan yrittävän elää kuten yläluokka ja tämän takia he myös yrittävät arvostaa samoja asioita samalla tavoin kuin yläluokka. Bourdieun näkemyksen mukaan työväenluokkaan kuuluvat ihmiset pohjimmiltaan arvostavat sellaisia asioita, joita he joutuisivat valitsemaan joka tapauksessa. Tämä johtuu Bourdieun mukaan yläluokan ja työväenluokan välisestä taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta, joka on yläluokalla parempi kuin työväenluokalla. (Leskinen & Soronen, 2006, 1). Tätä teoriaa voidaan mielestäni soveltaa ruokahävikin suhteen niin, että esimerkiksi työväenluokalla ja muilla alhaisen tulotason omaavilla yhteiskuntaluokilla ei ole varaa suhtautua ruokahävikkiin muuna kuin taloudellisena ongelmana. Paremman taloudellisen tilanteen omaavilla yhteiskuntaluokilla (esimerkiksi keskiluokka, ylempi keskiluokka ja yläluokka) on mahdollisuus suhtautua ruokahävikkiin enemmän eettisenä kuin taloudellisena ongelmana johtuen heidän hyvästä yhteiskunnallisesta asemastaan sekä heidän hyvästä taloudellisesta tilanteestaan.

Ilmasto – ja ympäristösyiden nähtiin olevan tärkeitä syitä siihen, että miksi ruokahävikkiä yritetään vähentää omassa jokapäiväisessä arjessa. Ruokahävikistä tehty aiempi tutkimus tukee haastateltavien tekemää ruokahävikin merkityksellistämistä ekologisenä ja ympäristölle koituvana ongelmana (Alhonnora, 2020; FAO, 2013; Eduskunta & Katajajuuri, 2017). Alhonnoran väitöskirjan (2020, 1) mukaan ruokahävikistä koituu ympäristölle kaksi kertaa suuremmat päästöt kuin syödyistä ruuista. Johannes kertoi kokevansa, että hän ei välttämättä yrittäisi välttää ruokahävikin syntymistä samalla tavalla ilman siihen liittyviä negatiivisia ympäristövaikutuksia. Johanneksen mukaan sosiaalisella medialla ja sillä kuinka paljon ilmastonmuutoksesta ja erilaisista ympäristöasioista puhutaan nykyisin, on ollut suuri vaikutus siihen, että hän yrittää esimerkiksi juuri ruokahävikin vähentämisen kautta pienentää omia päästöjään. Kaksi haastateltavaani kuvailivat omaa pyrkimystään vähentää ruokahävikkiä ja siihen vaikuttavia ympäristösyitä seuraavasti:

Ilmastoasiat on mulla siinä niinku se ykkönen, että minkä takia mä en heitä ruokaa pois tai pyrin vähentämään ruokahävikkiä. (Johannes)

Kyllä tää ei oo ehkä ihan niinkun eettisesti oikein. Ei se tuntunut hyvältä, että se tuotettu asia, minkä eteen joku on tehnyt kuitenkin töitä ja lehmät on kärsinyt, niin ei ollut kyllä hyvä fiilis, että se meni roskeen. Jonkin lehmän päästöt syntyi turhaan. Tulee sellainen surullinen olo, kun heittää ruokaa roskeen. (Pihla)

Haastateltavani korostivat sitä, että eri ihmisillä saattaa olla hyvinkin erilaiset syyt, että miksi heillä syntyy ruokahävikkiä. Tämä aineistosta noussut esille noussut näkökulma tukee tietyllä

tapaa Bourdieun näkemystä siitä, kuinka asioita voidaan arvostaa hyvin eri tavoin eri yhteiskuntaluokissa (Leskinen & Soronen, 2006, 1). Haastateltavistani yksi näki myös, että yksi isoimmista syistä siihen miksi Suomessa syntyy ruokahävikkiä hänen mukaansa paljon, on ruuan riittävyys Suomen kaltaisessa suhteellisen rikkaassa länsimaisessa hyvinvointivaltiossa.

Siis on se musta jotenkin sääli, että niin kun me heitetään niin paljon pois, koska me pidetään aika itsestäänselvyytenä sitä, että meillä tulee aina olemaan ruokaa. (Aliisa).

Useampi haastateltavani myös koki, että heidän isovanhempansa suhtautuvat ruokahävikkiin kriittisesti ja yrittävät vähentää sen syntymistä. Haastateltavat arvelivat tämän johtuvan siitä, että koska toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen syntyneillä lapsilla ei ole omassa lapsuudessaan ja nuoruudessaan välttämättä ollut kovin paljon ruokaa saatavilla eikä sitä ole ollut varaa heittää pois heidän nuoruudessaan, on ruokaa kohti syntynyt tästä syystä syvä arvostus ja kunnioitus. Haastateltavistani sekä Johannes että Aliisa myös kertoivat huomanneensa, että heidän omat isovanhempansa eivät esimerkiksi juuri koskaan heitä mitään ruokaa pois.

Isovanhempien suhtautumisella ruokahävikkiin voi olla suuri vaikutus siihen, että miten heidän omat lapsenlapsensa arvottavat ruokahävikkiä. Haastateltavani kertoivat, että he eivät halua isovanhemmillaan jättää ruokaa lautaselle, koska se olisi heidän mielestään huonoa käytöstä ja kertoisi siitä, että he eivät arvosta heidän isovanhempiensa tekemää ruokaa. Tähän liittyy vahvasti ruokaan liittyvä arvostus ja kuinka suomalaisessa kulttuurissa haastateltavieni mukaan koetaan jonkun luona kyläillessä, että lautaselle jätetty ruoka on merkki siitä, että ruoka ei maistunut. Keski – Norjan maatalousyhteisössä 1980 – luvulla etnografista tutkimusta tehnyt Liv Thorsen esittää omassa tutkimuksessaan hieman samanlaisen päätelmän. Thorsenin (1995, 65) mukaan saadakseen tunnustusta ja arvostusta yhteisön muilta naisilta, oli tuon yhteisön naisille kyky laittaa hyvää ruokaa tärkeä ominaisuus.

Kaikki haastateltavani kertoivat myös itse olevansa sitä mieltä, että ruuan pois heittäminen on eettinen ongelma siitakin syystä, että maailmassa on paljon ihmisiä, joilla ei ole tarpeeksi ruokaa. He kokivat huonoa omatuntoa joutuessaan heittämään pois hyvälaatuista ja syömäkelpoista ruokaa pois, kun on monia ihmisiä, jotka kärsivät ruuan puutteesta.

Ihmisillä on kuitenkin pitkään ollut tietoisuus siitä, että joillain ihmisillä ei ole ruokaa. Niin, että kun me heitetään sitten ruokaa pois, vaikka se on täysin hyvälaatuista niin tavallaan kuinka epäreilua se sitten on. (Johannes).

4.3. Ruokahävikki eri kulttuureissa

Eräs tutkimukseeni osallistuneista henkilöistä oli lapsena asunut Isossa – Britanniassa ennen hänen perheensä muuttoa Suomeen. Haastateltava koki, että hänen kulttuurinen taustansa puoliksi suomalaisena ja puoliksi kiinalaisena on antanut hänelle ymmärrystä siitä, että miten Suomessa ja Kiinassa suhtaudutaan hieman eri tavalla ruokahävikkiin. Haastateltavan mielestä ruokaa heitetään usein pois eri tavoin eri maissa. Tämä ero ruuan pois heittämisessä eri maissa ja kulttuureissa hänen mielestään selittyy sillä, että ruuan arvostus voi olla hyvin erilainen erilaisissa kulttuureissa. Haastateltava kuvaili tarkemmin Suomen ja Kiinan välisiä kulttuurillisia eroja suhtautumisessa ruokahävikkiin seuraavasti:

Kiinalaiset syö paljon siistimmän tai niin kun enemmän loppuun asti kuin vaikkapa Suomessa. Mutta sit ne taas saattaa heittää tosi herkästi menemään jotain muita ruokia pois. Vaikka esimerkiksi lihan ne syö tosi niin kun suuripiirteisesti, luutakin siitä niin kuun raastaa vähän, mutta sitten riisiä voidaan heittää menemään että sitä ei koeta niin tärkeäksi. (Aliisa)

Aliisa siis koki, että sillä kuinka paljon jotakin tiettyä ruoka-ainetta arvostaa on suuri merkitys siihen, että kuinka herkästi sitä mahdollisesti heitetään pois. Aliisa oli lapsena asunut muutaman vuoden ajan Englannissa ja siellä asuessaan hän oli tehnyt huomion siitä, että Englannissa päinvastoin kuin Suomessa hänen mielestään ravintolassa saatetaan lautaselle jättää ruokaa herkemmin kuin kotona syödessä. Aliisan henkilökohtaisen kokemuksen mukaan tilanne on päinvastainen Suomessa, jossa kotona ruokaa saatetaan herkemmin heittää pois kuin ulkona syödessä. Aliisa arvioi, että tämä voi johtua siitä, että Englannissa kotona tehtyä ruokaa saatetaan arvostaa enemmän kuin Suomessa.

4.4. Ruokahävikin välttäminen yhdessä syödessä

Haastateltavani kertoivat kokeneensa, että asenteisiin ruokahävikkiä kohtaan vaikuttaa heidän mielestään hyvin paljon myös se itseä ympäröivä ympäristö, jonka piirissä elää. Kotona ruokaillessa haastateltavani kertoivat kohtaavansa jonkinlaista pientä painostusta vanhempiensa suunnalta siihen, että ruokaa ei jätettäisi omalle lautaselle tai kattilan tai pannun pohjalle. Haastateltavistani Pihla koki, että vanhempien suunnalta tuleva painostus voi osittain johtua siitä, että he haluavat opettaa lapsiaan syömään erilaisia makuja ja pelkkä ruuan paha maku ei ole tarpeeksi hyvä syy heittää ruokaa pois. Pihla myös arvioi, että joillakin vanhemmilla saattaa olla puhtaasti taloudelliset syyt taustalla siinä, että he yrittävät saada lapsena syömään kaiken tarjolla olevan ruuan loppuun asti. Toinen haastateltavani Aliisa kertoi, kuinka hänen piti

lapsena syödä aina lautanen tyhjäksi, vaikka lautasella olevan ruoka olisikin ollut hänen mielestään pahaa. Aliisa tosin arveli tämän johtuvan pohjimmiltaan siitä, että hänen äitinsä yritti välttää ruokahävikin syntymistä ja halusi ehkä opettaa myös oman lapsena välttämään ruokahävikin syntymistä.

Haastateltavani toivat ilmi haastatteluissa ajatuksen siitä, että heidän mielestään ruokaa arvostetaan hyvin paljon suomalaisessa kulttuurissa. Vanhemmat yrittävät usein siirtää omia arvojaan lapsille kasvatuksen kautta. Voidaan ajatella, että kehottamalla lapsiaan syömään lautasen tyhjäksi pyrkivät vanhemmat saamaan lapsiaan suhtautumaan ruokahävikkiin sellaisena asiana, jota olisi hyvä välttää. Yhdessä vietetyn ruokahetken on tutkimuskirjallisuudessa nähty olevan tärkeä sosiaalinen tapahtuma, jossa luodaan yhteisiä moraaliarvoja (Ochs & Shohet, 2006, 35) ja vanhempien ja lasten voidaan ajatella luovan yhdessä yhteisten ruokahetkien kautta yhteistä ja jaettua moraaliarvoa ruokahävikille. Haastatteluissa Johannes kertoi, että hän yrittää nykyään oman isänsä ruokahävikikäyttäytymiseen vaikuttaa kotona käydessään. Tutkimusaineistosta voidaan päätellä, että vanhemmat ja lapset yrittävät yhdessä muokata ruualla annettuja kulttuurisia merkityksiä ja vaikuttaa näihin kulttuurisiin merkityksiin.

Haastatteluissa tuli esille myös kouluruokailun luonne sosiaalisena tapahtumana, jossa syödään yhdessä muiden kanssa. Ruokailua pidetään tärkeänä sosiaalisen kanssakäymisen muotona (Fieldhouse, 1995, 78) ja kouluruokailua voidaan pitää tärkeänä sosiaalisen vuorovaikutuksen hetkenä koulumaailmassa, jossa oppilaat syövät yhdessä ja jonka avulla oppilaat mahdollisesti antavat ja määrittelevät uudelleen ruualla annettuja kulttuurisia merkityksiä. Mäkelän (2000, 10 – 14) mukaan syömisestä luonne sosiaalisena tapahtumana luo ruualla erilaisia kulttuurisia merkityksiä ja tämä tuli esille hyvin selvästi myös haastatteluaineistossani, jossa haastateltavat kuvailivat kouluruokailutilanteissa tapahtuvan joko positiivista että negatiivista ryhmäpainetta suhteessa ruokahävikin syntymiseen. Positiivinen ryhmäpaine nähtiin sellaisena, että yritettiin saada muutkin pöydässä istuvat ja syövät henkilöt jättämään mahdollisimman vähän ruokahävikkiä ja negatiivinen ryhmäpaine kuvailtiin sellaisena tilanteena, jossa muut pöydässä syövät ihmiset painostavat lähtemään ennen kuin on saatu syötyä loppuun astia ja sitä kautta heidän nähtiin rohkaisevan ruokahävikin syntymistä.

Mun mielestä mulla on silleen että positiivista sekä negatiivista ryhmäpainetta. Siinä on just silleen positiivista, että mä yritän kaikille, jotka jättää ruokaa, niin aina sanoa, että ”Söisit nyt kuitenkin loppuun” ja silleen. Mutta sitten jos siinä on jotain kavereita, jotka syö hirveen nopeesti ja halua lähteä ja mulla on vasta puolella välissä. Niin kyllä mä oon ehkä joskus sen

takia ruokaa heittänyt, sieltä parit salaatinlehdet heittänyt siinä roskiin loppuksi, että mä ehin niiden mukaan. On siinä vähän sellastakin ryhmäpainetta.” (Elias)

Haastatteluissa tosi esille myös se, että jos ei itse jaksa syödä kaikkea ruokaa loppuun, saatetaan sitä omalle lautaselle jäänyttä ylimääräisestä ruokaa tarjota muille pöydässä istuville ja tätä kautta ikään kuin jakaa ruokaa, joka saatetaan tällä tavalla kokea yhteiseksi ja jaetuksi tarkoitetuksi asiaksi. Haastateltavani kertoivat myös välillä itse tarjoutuneensa syömään muiden lautaselleen jättämää ruokaa ja tämä aiheutti välillä ihmettelyä. Tämä saattaa johtua siitä, että omalle lautaselle jätetty ruokahävikki saatetaan tiedostaa puhtaasti jätteeksi eikä sen tarjoamista muille ihmisille aina pidetä soveliaana käytöksenä. Tämä tulee hyvin esille Aliisan esimerkistä:

Musta käytettiin Englannissa nimeä ’human trash can’ kun mä söin välillä muiden ruokia, joita ne ei itse enää halunneet. Kun se oli jotenkin ilmasta ruokaa ja totta kai mä syön sitten et niin kun mitä. (Aliisa).

5. LOPUKSI

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, että minkälaisia erilaisia kulttuurisia merkityksiä suomalaiset lukiolaisnuoret antavat ruokahävikille omassa arjessaan ja miten tämä voi vaikuttaa ruokahävikin syntymiseen ja pyrkimykseen vähentää sitä. Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä tässä tutkimuksessa toimi ”Minkälaisia kulttuurisia merkityksiä ruokahävikille annetaan”? ja avustavia tutkimuskysymyksiäni olivat: ”Millainen rooli näillä ruualle annetuilla kulttuurisilla merkityksillä on ruokahävikin syntymisessä?” sekä ”Minkälainen rooli ruualle annetuilla kulttuurisilla merkityksillä voi olla ruokahävikin vähentämisessä?”

Tutkimusaineiston kautta huomasin, että tutkimani suomalaiset lukiolaisnuoret yrittävät välttää ruokahävikin syntymistä ruokaan liittyvän arvostuksen, ympäristöön – ja ilmastoon liittyvien syiden ja muiden eettisten syiden takia. Taloudelliset syyt eivät vaikuttaneet lukiolaisnuorten asenteisiin suhteessa ruokahävikkiin. Tutkimusaineistostani nousi ruokahävikkiin liittyen esille kulttuurierot ja niiden vaikutus ruokahävikkiin sekä syömisen luonne sosiaalisena tapahtumana ja ryhmäpaineen vaikutus ruokahävikkiin. Ruokahävikki koettiin ensi sijaisesti huonona asiana ja kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet lukiolaiset pyrkivät vähentämään omassa arjessaan syntyvää ruokahävikin määrää. Ruokahävikin suuren määrän nähtiin johtuvan ruuan puuttuvasta tai huonosta arvostuksesta ja ruuan ylitarjonnasta sekä helposta mahdollisuudesta hankkia ruokaa. Myös muiden ihmisten arvostus ruokaa kohtaan nähtiin vaikut-

tavan ruokahävikin syntymiseen yhdessä ruokaillessa. Yhdessä ruokaillessa yhtenä ruokahävikin vähentämisen keinona nähtiin myös se, että itselle yli jäänyttä ruokaa tarjotaan muille samassa ruokapöydässä istuville ihmisille.

Mielestäni ruokahävikistä olisi hyödyllistä tuottaa lisää tutkimusta. Ruokahävikin vähentämisestä on puhuttu mediassa paljon viime vuosien aikana ja yleinen mielipide asiaan tuntuu olevan, että ruokahävikkiä olisi hyvä syntyä mahdollisimman vähän. Haastateltavani kokivat suomalaisessa yhteiskunnassa olevan paljon yleistä pyrkimystä ruokahävikin vähentämiseen. Mikäli ruokahävikin määrää halutaan vähentää tulevaisuudessa, on mielestäni sen taustalla vaikuttavien kulttuuristen syiden tutkiminen ja ymmärtäminen tärkeää. Ruokahävikille annettujen kulttuuristen merkitysten selvittäminen voi antaa ehkä meille vastauksia siihen, että miksi ihminen kulttuurisena olentona heittää yhtä tärkeää energianlähdettä eli ruokaa pois.

Ruualle annetuilla kulttuurisilla merkityksillä voi mielestäni olla erittäin merkittävä rooli ruokahävikin vähentämisessä. Ruualle annetulla arvostuksella koettiin olevan myös suuri merkitys ruokahävikin suhteen. Olisi mielenkiintoista ja hyödyllistä tutkia hieman tarkemmin ruuan arvottamista ja nimenomaan sen suhdetta ruokahävikin syntymiseen. Haastateltavani kokivat, että ruuan korkea arvostus näkyy ainakin heidän ja heidän perheensä arjessa pyrkimyksenä vähentää syntyvän ruokahävikin määrää. Haastatteluaineistossa tuli myös esille esimerkiksi, että muut ihmiset saattavat suhtautua omalle lautaselleen jättämäänsä ruokaan jo jätteenä ja saattavat pitää hieman kummallisena käytöksenä sitä, että jos joku muu samaan pöytäseurueeseen kuuluva ihminen haluaa syödä tuon lautaselle jätetyn ruuan ruokahävikin välttämiseksi. Jos ruokaa alettaisiin pitää enemmän yhteisenä ja jaettuna asiana, pitäisi useampi ihminen ehkä normaalina tapana sitä, että myös muiden kuin omalla lautasella olevaa ruokaa voi syödä esimerkiksi perheen tai kaveripiirin kesken.

Ruokahävikin syntymistä ja sille annettujen erilaisten kulttuuristen merkitysten tutkimusta myös muiden maiden kuin Suomen kohdalla olisi tärkeää tutkia lisää. Koska ruokahävikkiä on globaali ongelma ja joka puolella maailma syntyy enemmän tai vähemmän ruokahävikkiä, olisi tätä ilmiötä hyvä tutkia mahdollisimman laajasti ja monella eri puolella maailmaa. Yksi näkökulma ruokahävikin tutkimiseen voisi olla ruokahävikin ilmeneminen eri puolilla maailmaa ja se, kuinka kulttuuriset erot voivat vaikuttaa ruokahävikille annettuihin kulttuurisiin merkityksiin. Tutkimuksessani käsittelin lyhyesti kulttuurierojen vaikutusta ruokahävikin syntymiseen ja kuinka ruokaa arvostetaan ja käytetään eri puolilla maailmaa eri tavoin. Tämä olisi mielestäni hyvin mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Tutkimusaineisto

Parihaastattelut (2 kpl) aikavälillä 8.12 – 23.12. 2019. Tekijän hallussa.

Haastattelu nro. 1: Haastateltavat: Aliisa, 17v, Nainen, Opiskelija, Helsinki (haastateltava 1) ja Johannes, 17v, Mies, Opiskelija, Helsinki (haastateltava 2). Haastattelun kesto: 30 min. Tallennusmuoto: WAV Audio File. Haastattelupaikka: Helsinki.

Haastattelu nro. 2: Haastateltavat: Pihla, 17v, Nainen, Opiskelija, Sipoo (haastateltava 1) ja Elias, 17v, Mies, Opiskelija, Kirkkonummi (haastateltava 2). Haastattelun kesto: 23 min, 41 sekuntia. Tallennusmuoto: WAV Audio File. Haastattelupaikka: Helsinki.

Kirjallisuus

Adams, W.C. (1994). 'Conducting semi-structured interviews', in Wholey, J.S., Harry, H.P., & Newcomer, K.E. *Handbook of practical program evaluation*. San Francisco, Jossey – Bass, sivut 492 – 505.

Alhonnoro, L. (2020). *Turning Points of Food/Waste: Tracing Actors, Relations and Practice-networks in a Retail Setting*. Vaasan yliopisto. Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö. Väitöskirja.

Delamont, S., (1995). *Appetites and identities*. London, New York: Routledge.

Eduskunta & Katajajuuri, J-M., (2017). *Ruokapoliittinen selonteko / ruokahävikki* [sähköinen tietoaaineisto], Haettu osoitteesta: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2017-AK-114936.pdf>. Luettu 29. marraskuuta 2019.

Fieldhouse, P. (1995). *Food and Nutrition – Customs and Culture*. Boston: Springer.

Food and Agriculture Organization of the United Nations., (2013). *Food wastage footprint - Impacts on natural resources*. [online - julkaisu]. Haettu osoitteesta: <http://www.fao.org/3/i3347e/i3347e.pdf>. Luettu 21. marraskuuta 2019.

Leskinen, H., & Soronen, H. (2006). *Sosiaaliset distinktiot – Bourdieun makuteoria*. Referaatti. Tampereen teknillinen yliopisto. Haettu osoitteesta: http://www.cs.tut.fi/~ihtesem/s2006/teoriat/esitykset/Raportti_Leskinen_Soronen_141106.pdf. Luettu 20. helmikuuta 2020.

Mäkelä, J. (2000). Cultural Definitions of the Meal. H.L. Meiselman (Toim.), *Dimensions of the Meal – The Science, Culture, Business and Art of Eating*. (Sivut: 7 – 18). Gaithersburg: Aspen Publishers, Inc.

Ochs, E., & Shohet, M. (2006). They Cultural Structuring of Mealtime Socialization. *New Directions for Child and Adolescent Development* 11: 35 – 47.

Thorsen, E. L., (1991). Norwegian Farm Women and the Cultural Meaning of Food. *Journal of Rural Studies* 7 (1): 63 – 66.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Tammi.

LIITE

Haastattelurunko:

- Onko oma ruokavaliosi minkälainen? Noudatko esimerkiksi jotakin erikoisruokavaliota?
- Vaikuttaa oma taustasi tai kasvuympäristösi siihen, mitä syöt?
- Miten kuvailisit omaa suhdettasi ruokaan?
- Onko ruualla minkälainen merkitys omassa elämässäsi?
- Kohtaatko minkälaista ruokahävikkiä omassa arjessasi?
- Yritätkö välttää ruokahävikin syntymistä jollain tapaa?
- Miksi tai miten yrität välttää ruokahävikin syntymistä?
- Mietitkö syödessäsi tai esim. kaupassa käydessäsi mahdollista ruokahävikin syntymistä?
- Miten yleisesti suhtaudut ruokahävikkiin?
- Minkä takia ruokahävikki on mielestäsi huono asia?